

Výzkumná stanice pro chov koní Slatiňany

Výzkumná stanice pro chov koní ve Slatiňanech, účelová koncernová organizace, se do povědomí veřejnosti dostala ojedinělým chovem kladrubského vraníka, tedy původního plemene, které bylo regenerací zachráněno před vymřením. Právě tento regenerační proces je úzce spojen s historií vzniku této výzkumné instituce a její funkce. Vznikla z Krajského pokusného hřebčína, zřízeného ve Slatiňanech v roce 1945. Jeho úkolem bylo zajistit regeneraci kladrubského vraníka, jehož chov byl zrušen ve třicátých letech.

Chovné stádo bylo do Slatiňan přemístěno z hřebčína v Průhonicích, v kterém byl v roce 1940 původně regenerační proces zahájen. Mluvíme-li o této akci, nelze opomenout prof. Mudr. et PhDr. Františka Bílka, zakladatele československé zootechniky a hipologie. Ten již v značném předstihu zhodnotil biologický a kulturní význam původních plemen a vypracoval rozsáhlý genetický projekt k regeneraci tehdy již téměř vymizelého chovu kladrubského vraníka. Po čtyřicetileté usilovné plemenářské práci byl chov kladrubských vraníků zachráněn a stal se nedílnou součástí živočišné výroby československého zemědělství. Důstojně nás reprezentuje i v zahraničí. Jeho chov je tedy odborně i materiálně plně zajištěn a je napojen na koordinační centrum VNIK v Leningradě, který eviduje chovy vzácných plemen východoevropských zemí.

Výrazná změna v chovu koní, jehož význam se v poválečném období přesunul do celospolečenské sféry, vyvolala také potřebu řešit výzkumnou problematiku. V roce 1956 byla proto při ČAZV zřízena Výzkumná stanice pro chov koní (VSCHK) s širším metodickým posláním. V tomto období probíhaly již závěrečné fáze regeneračního procesu. Avšak tato výzkumná stanice; ta se tematicky rozšířila do oblasti výkonnosti koní, dědičnosti, reprodukce, technologie a ekonomiky. V roce 1976 byla VSCHK přičleněna k plemenářským podnikům. Tímto organizačním zásahem se vytvořily podmínky pro užší spolupráci s praxí a ta se stala rozhodující pro další činnost této stanice.

Stanice má též provozní útvar, jehož těžištěm je chov koní. Hřebčín je umístěn v areálu hlavních budov. V těsné blízkosti je v činnosti nově vybudované Centrální středisko testace hřebců, do kterého jsou soustřeďováni mladí budoucí plemeníci českého teplokrevníka a chladnokrevníka z jednotlivých chovů v ČR. Výkonnosti zkoušky absolvují tito hřebci po 11měsíčním výcviku. K jejich tréninku se v zimním období využívá moderní velká krytá hala. V ní se také pořádají halové závody, které získávají u diváků značnou oblibu. Jednotný výcvik a testace hřebců v tomto novém zařízení jsou důležitým předpokladem k zvýšení objektivitu jejich selekce a zařazování do plemenitby. Funkce tohoto testovacího zařízení je tedy nezbytnou součástí systematického zlepšování genofondu populací teplokrevných i chladnokrevných koní.

Hříbata jsou odchována v odchovně ve Slavicích. Ta je umístěna v rozsáhlé lesní oboře, v které žije též velké stádo jelenů. Velmi krásné prostředí se staletými solitéry, oživené velkými stády hříbat a jelenů, je častým místem natáčení lyrických scén do četných filmů.

Z dalších objektů výzkumné stanice je to Centrální stanice inseminace klisen v Mněticích. V tomto středisku je zajišťován výzkum inseminace klisen hluboce zmrazeným spermatem, transfer embryí a četné úkoly z oblasti reprodukce. Dosažené výsledky jsou velmi dobré. K využívání inseminace v širokém rozsahu našeho chovu koní jsou vytvářeny zásoby hluboce zmrazeného spermatu od vybraných plemeníků, kteří jsou do tohoto centra přechodně soustřeďováni ze šlechtitelských chovů v Československu.

Výcvik koní pro export je ve výcvikovém středisku v Heřmanově Městci. V tomto objektu je velmi zajímavá pracovní hala a sedlovna, která je jakýmsi malým muzeem se sbírkou různých sedel, uzdění a postrojů.

Stanice má také zemědělský provoz, který zajišťuje krmivovou základnu na výměře 306 ha zemědělské půdy. Tento objekt ve Škrovádě je moderně vybudován a doplňuje tak soběstačnost výzkumné stanice.

V hřebčíně výzkumné stanice je udržováno stádo kladrubského vraníka v rozsahu 5 plemeníků a 40 klisen a pak menší stádo 20 klisen českého teplokrevníka, používané převážně k pokusným účelům. Hlavní náplní je přirozeně udržování chovu kladrubského vraníka. Vzhledem k jeho významu a ojedinělosti regeneračního procesu řekneme o něm něco více.

Regenerační proces kladrubského vraníka patří k neodvážnějším genetickým akcím v širokém mezinárodním měřítku; stal se i určitým vzorem pro záchranu ostatních plemen. Po likvidaci chovu kladrubských vraníků v třicátých letech byli tito koně rozmístěni do různých církevních statků v Čechách i na Slovensku. A tak poslední zbylí jedinci, vypátraní prof. Bílkem, se stali základem regenerace tohoto chovu.

Při zahájení regenerace byli k dispozici jen tři kladrubští hřebci:

- 530 Sacramoso XXX-3 Avara, nar. 12. 4. 1930 z matky 59 Sacramoso XXVII po Sacramoso XXIX,

- Sacramoso XXXI-Solo, nar. 25. 3. 1927 z 271 Sacramoso XXVII po Sacramoso XXIX,
- Sacramoso XXX, nar. 30. 3. 1927 z 266 Neapolitano Gratia po Sacramoso XXIX.

Jak je patrné, šlo vesměs o syny hřebce Sacramoso XXIX, z nichž se nejvíce v regeneraci uplatnil hřebec Sacramoso XXXI-Solo.

Z klisen bylo k dispozici jen 7 kladrubských vranek, z nichž čistokrevné byly jen dvě; do stáda chovných matek bylo nutné zařadit i klisny lipické a klisny kladrubského bělouše, které měly mezi předky kladrubského vraníka. Regenerační proces probíhal ve velmi ztížených podmínkách v hřebčíně v Průhonicích v letech 1940 až 1946. Potom bylo stádo přemístěno do hřebčína ve Slatiňanech, v kterém se vytvořily podmínky příznivé jak pro plemenářskou práci, tak pro technologii chovu koní. Regenerační proces probíhal téměř 35 let. V plemenitbě se vystřídal větší počet hřebců, z nichž četní byli využiti jen ve velmi omezeném rozsahu.

V průběhu regeneračního procesu byla účinnou selekcí zkvalitňována chovná základna a současně zlepšovány rozhodující výběrové znaky v intencích šlechtitelského záměru a specifikace chovného cíle. Při rozdělení regeneračního procesu do šlechtitelských etap čtyř filiálních generací se ukázalo výrazné kontinuální zlepšování tělesného rámce, takže v poměrně krátké době se výška populace zvýšila (výška v kohoutku hůlková o 6,9 cm, v kohoutku pásková o 7,6 cm). Úměrně s těmito znaky se zlepšovaly i obvody hrudníku a holeně. Rozdíl mezi koňmi F_4 generace proti generaci parentální byly zcela jednoznačné.

Takový úspěch v 35letém období šlechtitelského procesu je zcela ojedinělý. Po počátečním rozředění podílu kladrubské krve se záměrně řízenou plemenitbou postupně její podíl zvyšoval a dosáhl ekvivalentní hodnoty s podílem kladrubské krve v populaci kladrubských běloušů, tedy s chovem, jehož existence byla na rozdíl od kladrubských vraníků zachována.

Zhodnocení výsledků regeneračního procesu se tedy prokázalo, že rámec kladrubského vraníka se výrazně zvýšil při udržení limitní koncentrace kladrubské krve, která se stabilizovala. Homogenita tělesných tvarů této regenerované populace je na úrovni nejprochovanějších stád ve světovém měřítku. Dosažené výsledky, a to nejen hodnocením exteriéru, ale i užitkovými vlastnostmi, tedy plně potvrzují úspěšnost genetického záměru regenerovat téměř zaniklé plemeno. Typické znaky plemene byly zachovány při jeho určité modernizaci z hlediska zlepšení dřívějších exteriérových nedostatků a zlepšení pohybového potenciálu.

V chovu kladrubského vraníka se využívá příbuzenská plemenitba. Koeficient příbuzenské plemenitby v populaci dosahuje v průměru $F_x = 5,26\%$ ($s = 3,68$; $v = 70,2\%$). Tyto hodnoty jsou prakticky shodné s obdobnými charakteristikami ve stádě kladrubského bělouše, v kterém $F_x = 4,74\%$ ($s = 3,40$; $v = 71,7\%$). Průměrné hodnoty F_x nejsou příliš vysoké, avšak jsou podstatně vyšší než u jiných plemen. Jejich proměnlivost (V) je však vysoká. Udržení konstituční tvrdosti obou chovných stád při dlouhodobě využívané plemenitbě je v chovu značným úspěchem a potvrzuje vysokou odbornost při šlechtění této naší původní populace.

O příbuzenské plemenitbě a jejím využití v chovu kladrubského koně jsme se zmínili proto, že staleté udržování této populace tak malého rozsahu je ve světě unikátní skutečností.

Při šlechtění kladrubského vraníka je rozlišována krevní báze obdobně jako v chovu kladrubského bělouše. V intencích těchto záměrů byl tedy v r. 1973 importován z Holandska fríský hřebec **Romke**, prověřený již v tamním chovu. Hřebec tohoto plemene byl vybrán proto, že fríský kůň holandského chovu je do určité míry geneticky příbuzný s kladrubským koněm, neboť toto plemeno bylo v době španělské nadvlády v nizozemských provinciích (1516 – 1648) ovlivněno španělskými hřebci, kteří byli v tamním chovu používáni, a to i po ukončení španělského panství.

Druhý metodický postup k rozšíření krevní báze ve stádě kladrubského vraníka byl zaměřen na vzájemné připárování mladých vybraných klisen hřebci kladrubského bělouše a opačný postup by měl být aplikován ve stádě kladrubských běloušů. Tento postup bude patrně pro rozšiřování krevní základny neúčinnější, neboť genetická struktura obou chovů kladrubského plemene je poněkud odlišná. Touto formou plemenitby by se výrazně snížil stupeň inbrídingu při zachování všech typických vlastností plemene.

Kladrubský vraník byl téměř do doby likvidace v kladrubském hřebčíně chován ve dvou kmenech, a to Sacramoso a Napoleone. Italsko-španělský vraník **Sacramoso** byl do Kladrub dovezen ze známého chovu arcibiskupského hřebčína v Riess u Salcburku. Krevní linie založená tímto plemeníkem však později zanikla. Druhou linií založil hřebec **Sacramoso** (nar. v r. 1800), který pocházel z chovu olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. Jak riesský hřebčín, tak arcibiskupský hřebčín olomoucký (v Hukvaldech) nakupovaly chovné jedince v polesinském hřebčíně v blízkosti Verony, jehož majitelem byl markýz Sacramoso. Po něm se tedy jmenuje tento kmen koní, který se podařilo udržet až do dnešního dne. Obě krevní linie Sacramosů chované v Riess i v chovech olomouckého arcibiskupství byly spřízněné.

Italsko-španělský původ měl i zakladatel druhého kmene kladrubských vraníků, **Napoleone**, nar. v r. 1845. Tento plemeník byl nakoupen v Římě v r. 1855. Mezi oběma kmeny, tedy mezi Sacramoso a Napoleone, byly určité

exteriérové rozdíly. Poslední plemeník, **Napoleone VI.**, nar. v Kladrubech r. 1902, byl v r. 1922 z chovu vyřazen a tím tento kmen vymřel.

Ve stádě kladrubského vraníka po vymření kmene Napoleone zůstal jen kmen Sacramoso. Poslední krevní linií tohoto dřívějšího kmene je **Sacramoso XXXIX**, zařazený ve slatiňanském vraném stádě. Z původního kmene se v současné době stala jen krevní linie. Z té vznikla druhá krevní linie, nazvaná Solo, a to podle matky Solo-Seniora. Další krevní linií vytváří kladrubsko-lipický hřebec **Siglavi Pakra** a čtvrtá linie je vytvářena importovaným hřebcem **Romkem**. Vytvoření těchto čtyř linií by bylo značným přínosem pro rozšíření krevní struktury stáda při jeho dalším šlechtění.

Udržování kladrubských koní, kteří patří k význačným národním kulturním hodnotám, je nyní obdobně u jiných vzácných plemen chovaných ve východoevropských zemích koordinováno centrem v Leningradě.

Výzkumná stanice pro chov koní je umístěna v areálu zámeckého parku v těsné blízkosti hipologického muzea. Půvaby krásného parku s působivým rozmístěním vzácných listnatých i jehličnatých stromů vytvářejí dominantní kulisu této stanici, takže i toto prostředí přispívá ke zvýšené návštěvnosti našich i zahraničních zájemců o chov kladrubského vraníka.

V návaznosti na chovatelské úspěchy se mladí jezdci výzkumné stanice prosazují i ve sportovním ježdění; ale i záprahový sport má v činnosti stanice své opodstatnění.